
BALCELLS, Albert (2022). *La projecció exterior de Catalunya al món d'entreguerres*. Barcelona: Editorial Base, 100 p.

El polifacètic i prolífic historiador Albert Balcells (Barcelona, 1940) acaba l'any 2022 amb dos llibres nous i ben diferents: *Els catòlics i la laïcitat a Catalunya. Una visió històrica del 1808 al 1979* (Rafael Dalmau editor) i aquest que volem comentar. Així, s'amplia amb dos temes nous l'ampli ventall temàtic de la seva obra; un ventall que inclou l'estudi dels moviments socials, de les institucions culturals, polítiques i econòmiques del país, del catalanisme, del sindicalisme, etc. Parlem d'un autor premiat i reconegut en diverses ocasions, amb més de quaranta obres publicades, coautor i col·laborador en moltes altres, a més de la seva tasca docent a la UB, director de tesis i també de la revista *Catalan Historical Review*, preocupat sempre i alhora per la recerca acadèmica i la divulgació de la història de Catalunya. Un autèntic referent, doncs, pel que fa a les més diverses temàtiques de la historiografia contemporània, que no ha defugit tampoc el debat i el compromís en favor d'una història nacional catalana.

El volum al qual ara fem referència, *La projecció exterior de Catalunya*,

ressegueix un aspecte difícil i sovint invisible en el cas català. I és que la diplomàcia de cara a l'estranger és necessària per al coneixement i el reconeixement d'una nacionalitat sense estat però, alhora, aquest estat al qual pertany procura reservar-se i impedir tota relació externa de la comunitat sotmesa. Una contraposició d'interessos que comporta la quasi clandestinitat per a aquesta segona o el conflicte perenne entre l'una i l'altra. D'aquí sorgeix la dificultat d'estudiar aquesta temàtica inevitablement discreta o secreta en els aspectes més importants, però tanmateix necessària i més en el cas català per múltiples raons: per la seva posició geopolítica, pel seu caràcter de minoria nacional dins d'Europa, per la creixent interdependència política i social i perquè Catalunya sempre ha manifestat una sensibilitat d'obertura al món per enfortir la seva personalitat i per promoure els seus interessos econòmics.

La fi de la Primera Guerra Mundial, amb les esperances despertades per les propostes del president Woodrow Wilson, va fer sorgir a Catalunya l'interès per donar-se a conèixer a l'exterior, i més quan això coincidia amb una vertebració del país mitjançant la Mancomunitat presidida aleshores per Josep Puig i Cadafalch, primer i veritable impulsor d'aquest mirar cap enfora.

Albert Balcells inicia el seu llibre referint-se als voluntaris catalans a la Gran Guerra, a l'aliadofília del Principat i al prestigi aconseguit pel mariscal catalanorossellonès Josep Joffre, victoriós a la batalla del Marne. Tot plegat es va saber i es va voler aprofitar per fer-nos presents a França i, per extensió, als aliats. I més quan el govern espanyol havia menystingut les propostes autonomistes el 1919 i també els líders europeus victoriosos, Clemenceau i Lloyd George, davant les reivindicacions catalanes. Josep Joffre va ser invitat a Barcelona per presidir els Jocs Florals del 1920. Va acceptar i la seva vinguda va provocar un inusual neguit, protestes i incidents a Espanya i arreu. La catalanitat amb què es va voler impregnar la visita va servir per donar notícia de l'existència d'una Catalunya diferent i discordant dins de l'estat. Evidentment, aquest fet no es pot qualificar de relacions diplomàtiques exteriors, però sí que va aconseguir una projecció de cara enfora nova.

A partir d'aquí la tasca per fer present Catalunya a fora s'incrementarà malgrat les traves i els vetos de la diplomàcia espanyola. El març-abril de 1921 Barcelona serà la seu de la primera conferència intergovernamental de la Societat de Nacions. La Mancomunitat no tenia cap atribució per establir contactes amb els estats

estrangers, però Puig i Cadafalch va oferir locals i tota mena d'atencions als membres de la conferència. Tampoc eren relacions ni tan sols paradiplomàtiques, però es va poder presentar una Catalunya oberta que mirava cap enfora. La Societat de Nacions va correspondre enviant a la Biblioteca de Catalunya totes les publicacions de l'esmentada institució. Tampoc no es van descuidar les relacions amb el Vaticà per obtenir el nomenament de bisbes catalans per a les seus episcopals del Principat. Igualment, des d'aquí es va seguir el moviment irlandès, hi va haver contactes i fins i tot un cert mimetisme però poca cosa més.

Balcells s'endinsa en les ja més conegudes relacions amb els catalans d'Amèrica i aquí és on confluiran les intencions del president de la Mancomunitat i les comunitats que hi havia a l'Amèrica del Sud. El resultat serà el Comitè d'Acció Catalana, a iniciativa del Casal Català de Buenos Aires. Calia enfortir la consciència de catalanitat d'aquests grups i contrarestar la propaganda nacionalista espanyola, intencionadament sovint anticatalana. Per això Puig i Cadafalch va confiar en Joan Estelrich per tal que aquest elaborés un projecte per crear una institució de propaganda de Catalunya que va prendre el nom d'Expansió Catalana.

Tenia tres finalitats, en paraules d'Albert Balcells: «Fomentar les relacions amb l'estranger, fomentar els llaços amb les altres regions catalanes —Rosselló, València, Mallorca— i salvaguardar la catalanitat dels emigrants a Amèrica» (p. 51). Aquesta era la «misteriosa oficina de relaciones en el extranjero» de la Mancomunitat que esmentava *El Imparcial* i que reproduïx Balcells. No obtingué grans èxits, però a Europa es va fer present a la Gran Bretanya, Portugal i Itàlia, i també a Buenos Aires, Cuba i altres indrets del Nou Continent. Va ser mitjanament eficaç durant els primers anys de la Dictadura de Primo de Rivera, però després va decaure.

El «cas català» no es podia deslligar de la problemàtica de les minories nacionals a Europa i, per tant, es va fer present a la Societat de Nacions en presentar a Ginebra, l'abril de 1924, de la mà de Manuel Massó i Llorens, una apel·lació que fou desestimada, però que obrí altres iniciatives de caràcter semblant. Iniciatives que gairebé sempre van ser avortades pels representants del govern espanyol. No obstant això, una delegació catalana pogué participar en el segon Congrés de les Nacionalitats Europees de 1926. Amb el canvi de règim i la proclamació de la Generalitat de Catalunya, Balcells afirma que «els catalans semblaven haver obtingut

aquells drets que la SdN pretenia garantir a les minories nacionals. ERC considerà que no necessitava una política exterior activa fora de les relacions culturals amb els occitans» (p. 66).

Ja en plena Guerra Civil, amb la projecció internacional que adquirí aquest conflicte, Catalunya va assolir un nou i divers protagonisme. El context és fàcil d'endevinar: una situació bèl·lica, un caos revolucionari intern, una divisió entre les principals forces polítiques, un allunyament respecte del govern central i una manca de capacitat i d'atribucions polítiques de la Generalitat per a les relacions exteriors van ser les barreres que impedièren els contactes amb els altres països i, tanmateix, aquests eren més necessaris que mai. Per tot plegat aquest fou un període intens, actiu i amb diversos fronts exteriors oberts, tots els quals Espanya i Europa es van mirar amb escepticisme.

Albert Balcells es fixa sobretot en quatre aspectes. Un és la diversitat d'interlocutors: mentre la Generalitat advocava en favor de l'autonomia i de la República, Estelrich i Josep Bertran i Musitu (ambdós amb Cambó al darrere) treballaven al costat dels militars franquistes. El segon va ser l'admissió del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC) a la Internacional Comunista de manera directa, trencant així

BUTLLETÍ DE LA SOCIETAT CATALANA D'ESTUDIS HISTÒRICS

la norma d'acceptar només un únic partit comunista per cada estat, que en aquest cas ja estava ocupat pel Partit Comunista d'Espanya (PCE). El tercer aspecte és l'excel·lent tasca del Comissariat de Propaganda de la Generalitat, dirigit per Jaume Miravittles, i el quart se centra en les gestions secretes per iniciativa directa de la presidència de la Generalitat buscant la pau o un armistici, amb Batista i Roca a Londres i amb Marià Rubió i Tudurí a París. El document que ambdós van lliurar «no tractava d'una pau per separat amb el govern de Burgos ni de la independència de Catalunya, sinó que allò que es demanava era que Londres promogués, juntament amb París, davant de Mussolini una mediació per a un armistici» (Balcells, p. 98). Era una iniciativa catalana que de cap manera podia admetre Franco, que tampoc no comptava amb el suport del govern de la República i que no va obtenir cap acceptació positiva dels destinataris.

A grans trets, aquest és el fil narratiu del llibre que comentem, completat sovint amb referències a la situació política interior i als esdeveniments principals del país. Així, s'hi recull tant la projecció política i cultural cap a l'exterior com el reflex de les accions dels catalans de fora envers l'interior; és a dir, hi ha una voluntat de contextualitzar ambdues direccions

(de dins cap a enfora i a l'inrevés), actitud molt positiva ja que, a més, l'autor és un expert en aquest període, si bé de vegades distreu el lector o trenca el fil narratiu. Com hem dit al començament, el tema és difícil, difús, dispers, perquè per part catalana aquestes relacions exteriors comptaven amb l'oposició de l'Estat espanyol pràcticament en totes les seves facetes. Hi va haver alguns intents més en l'àmbit cultural i també en el polític, però no els podem qualificar d'exitosos. Albert Balcells n'ha recollit la majoria i ens ofereix en aquest llibre un bon estat de la qüestió amb aportacions força interessants; ha sabut obrir una via que, a partir d'ara es podrà aprofundir amb molta més facilitat. La inserció de Catalunya dins el món occidental no es va produir perquè era pràcticament inviable o impossible, i és que això l'estructura internacional ho reserva als estats, tot i que una major projecció internacional probablement sí que era viable.

Ara ho sabem gràcies a aquest llibre, que serà segurament una eina indispensable per millorar-la en els propers intents, i és que es pot pensar que en el món actual global i interdependent, les *regions* podran tenir un major protagonisme. Potser no és del tot inversemblant pensar que un dia l'Europa de les regions substituirà l'actual Europa dels estats. De fet, la Catalunya de l'últim mig segle s'ha

destacat per la voluntat de promoure la seva presència al continent participant en les institucions d'àmbit europeu o arribant a indrets més llunyans. Qüestió necessària i ben actual si vol fomentar els seus interessos econòmics, polítics i culturals.

Josep Maria ROIG I ROSICH
Universitat Rovira i Virgili

GALLART, Amadeu (2022). *Per Déu, per la Pàtria i el Rei. La vida d'un carlista pirinenc (Antoni Martí, 1806-1863)*. Pròleg de Carme Batlle Gallart. La Seu d'Urgell: Edicions Salòria, 245 p.

L'eminent historiadora Carme Batlle (1931) explica al pròleg del llibre que ressenyem, per què considera rellevant publicar un «dietari familiar, del nostre rebesavi», ja que l'autora del pròleg i l'autor del llibre són cosins. Batlle descriu el manuscrit i remarca que «ens ofereix la gran possibilitat de fer conèixer uns fets personals que transcendeixen l'àmbit de la intimitat i a la vegada presentar notícies del Pirineu centrant-nos molt en la ciutat de la Seu. No hi ha, o no en tenim notícia, gaires documents d'aquesta mena» (p. 15). No obstant això, aquest llibre no és únicament

singular per la rellevància del dietari, que és una font primària de molt interès, sinó per la decisió d'Amadeu Gallart d'inspirar el llibre en relats de no-ficció, com el *Testament a Praga* de Teresa Pàmies o *El monarca de las sombras* de Javier Cercas.

Amadeu Gallart Sort (1947) és llicenciat en Econòmiques i en Història Contemporània per la Universitat de Barcelona. Va ser el primer alcalde democràtic de la Seu, entre 1979 i 1983, com a cap de llista de Redreçament i Progrés. El seu activisme polític té molt poc a veure amb el del seu rebesavi, que era un convençut defensor de l'Antic Règim, ja que el rebesnet milità al PSUC, ICV-Verds i Catalunya en Comú. A més de la seva activitat política i d'haver-se dedicat a l'empresa familiar, com a historiador ha publicat el volum III de *l'Alt Urgell, una visió de conjunt* (2011), amb Sol Gasch i Mercè Grau; *Trossos de temps de la Seu de postguerra* (2016), amb Sol Gasch i, en solitari, *La lluita per la República a la Seu, a l'Alt Pirineu i a Andorra. La figura d'Enric Canturri (1931-1939)* (2020) i el llibre sobre el seu rebesavi, Antoni Martí.

El llibre s'inicia amb el pròleg de Carme Batlle (p. 15-22) i les explicacions prèvies de l'autor (p. 23), però la part més rellevant és la titulada «La vida d'un carlista pirinenc: Antoni Martí (1806-1863)», que està estructurada